

KRONİK

Mahpus Toplum II*: Yeni Liberalizmin Son Avlađı Olarak Hapishaneler

Dr. Őukran Gölbaşı

Küresel sistemin efendilerinin, ulusal duvarlardan sonra hapishane duvarlarını da alaşağı edecek düzenlemeleri, birçok borç bağımlısı ülkede aynı anda hayata geçirme çabaları, Foucault'nun cezalandırma sistemlerinin kapitalist sistemin gelişimine koşut olarak evrildiği yönündeki kavramlaştırmalarını doğrulamaktadır. Fransız düşünce sistemleri tarihçisi Foucault (1992), farklı dönemlerde toplumlarda farklı iktidar anlayışlarının hakim olmasının kapitalist sistemin evreleriyle paralel bir gelişme olduğunu savlamıştı. İktidar, değişen sistemin gerekleri doğrultusunda kendini sürekli değiştirmekte, geliştirmekte ve teknolojilerini yenilemekteydi.

Üretim ilişkilerinin küresel çapta yayılması, ticari mantığın girmediği hiçbir alanın kalmaması, ceza teknolojilerinin de inceltip keskinleştirilerek iktidarın girmediği hiçbir yer kalmayacak şekilde yeniden düzenlenmesini beraberinde getirmiştir. Sağlık, eğitim, sosyal güvenlik gibi önceden devletin kontrolü altında olan hizmet alanlarının ticarileştirilmesi, yeni girdiği evrede kapitalizmi kesmemiş, cezaevleri de içindeki insanlarla birlikte kapitalist sömürüye açılmıştır. Bütün ulusal duvarları yerle bir eden küreselleşme, yoksul ülkeleri zengin ülkeler karşısında korumasız bıraktığı gibi, insanın mahremiyetini koruyan tüm bariyerleri de yok eden gözetim ve cezalandırma teknolojileri ile failini görünmez kıldığı iktidarın karşısında insanları tümüyle

---

*Bu kronik, SBF Dergisinin 66(2) sayısında “Mahpus Toplum (Panoptikon'dan Biyolojik Gözetime)” başlığıyla yayınlanmış olan güncel makalenin ikinci bölümüdür. Derginin 66(2) sayısında yayınlanan yazının birinci bölümünün bir hata sonucu kaynakçasının baskıya girmediği anlaşılmıştır. Yazarından ve okurlarımızdan özür diliyoruz. Unutulan kaynakça bu yazının sonuna eklenmiştir.

savunmasız bırakmıştır. Yeni liberal politikalar doğrultusunda, sosyal devletin tasfiye edilmesiyle katmerlenen yoksulluk, yeni disiplin ve ceza teknolojileriyle kontrol altına alınmak istenmektedir.

İlk olarak 1980'li yıllarda Reagan döneminde ABD tarafından uygulamaya başlanan ceza reformu çalışmaları, bugün Merkez Ülkeler tarafından diğer ülkelere de dayatılmaktadır. GATS (Hizmet Ticareti Genel Anlaşması) kapsamına alınan hapisaneler, küresel sistemin efendilerinin önerileri doğrultusunda reforme edilmektedir. ABD'nin mahkumlar üzerinden para kazanan acımasız sistemi, borçlu ülkelere örnek gösterilerek, bu modeli hayata geçirmeleri için kendilerine kaynak tahsisi yapılmaktadır (<http://eski.mmo.org.tr/mmo/yayinlar/bulten/bulten52/gats.htm>). Küreselleşme retoriğinin bir parçası olarak hapisanelerin koşullarının iyileştirilmesi, mahkumlara yeni beceriler kazandırılması gibi mülahazalarla meşrulaştırılan yeni ceza reformu, 30 yıldır dünya çapında uygulanan liberal programların bir parçasıdır. Yeni ceza reformu, suç yerine suç işleme potansiyelinin cezalandırılması, cezaların ağırlaştırılması, ceza sisteminin özelleştirilmesi, mahkumların çalıştırılması ve hapisane dışında da işletmelere kiralanabilmesi, yeni hapisanelerin kurulmasının teşviklerle desteklenmesi gibi hedefleri kapsamaktadır.

Cezaevlerinin Özelleştirilmesi

Liberalizmin küresel yayılımı ile eşzamanlı olarak, bir yandan özel ya da yarı-özel hapisane modelleri hayata geçirilirken bir yandan da ceza reformuyla, cezalandırma kazanca tahvil edilmektedir. Özdek'in (2005) ceza politikalarıyla ilgili araştırmasından, cezanın kazanca tahvil edilmesinde pek çok farklı hapisane modeli ve yöntemlerin bir arada hayata geçirildiğini öğrenmekteyiz. Kamu-özel ortaklığı şeklinde yürütülen hapisane modelinde, cezaevleri özel şirketler tarafından işletilmekte, şirketler özel hapisaneler kurabilmekte ve kendi güvenlik görevlileri ile bunları işletmektedirler. Özel cezalandırma şirketleri, işlettikleri hapisanelerde çıkartıkları günlük maliyet hesabı üzerine ekledikleri kar payı ile yönetim masraflarını devletten tahsil etmektedir. Şirketlere ödenen paraların büyüklüğünün şirketlerin iştahını kabarttığı, son yıllarda kurulan ceza şirketlerinin gelirlerinin kat kat büyüdüğü ifade edilmektedir. Yeni türeyen uluslararası ceza şirketlerinin, Avrupa ve Üçüncü Dünya hapisane pazarının kapılarını zorlamakta olduğu ve adalet sistemlerini özelleştirmeleri konusunda üzerlerinde baskı kurdukları belirtilmektedir.

Özel cezalandırma şirketleri dışında bir başka model olan mahpus kiralama sistemi ise, şirketlerin hapisane yönetimleri ile sözleşme yaparak mahpusları çalıştırması esasına dayanmaktadır. Özel hapisane modeli, bugün

İngiltere, Kanada, Avustralya, Yeni Zelanda, Güney Afrika gibi birçok ülkede uygulanırken, Fransa, Danimarka, İtalya, Macaristan, Japonya, Şili, Peru gibi birçok devlet ise, yarı-özel hapisane sistemine geçiş sürecindedir. Yarı-özel sistemde, hapisanenin yönetimi ve gardiyanlık hizmetleri devletin tekelinde kalırken, hizmetler özel sektöre ihale edilmektedir. Yarı-özel hapisane sistemini uygulamakta olan İsrail, Litvanya, Kosta Rika, Güney Kore, Lesotho, Meksika ve Tayland gibi ülkelerin ise özel hapisaneler için ceza şirketleriyle görüşmeleri sürdürdüğü belirtilmektedir.

Cezanın Kâra Tahvili Mahpusluk Sürelerinin Uzamasına ve Mahpus Nüfusunun Artmasına Yol Açmıştır

İstanbul Barosunun “Mahpus Hakları ve Cezalandırma Sistemleri” konulu sempozyumunda sunulan bildirimlerin gösterdiği gibi, Ceza Reform çalışmalarıyla değiştirilen ceza yasalarının başlıca özelliğinin, daha sert ceza kurallarının getirilmesi olduğu anlaşılmaktadır. Bu sempozyumda yine Özdek’in (2000) bildirisinde belirttiği gibi, ABD’de gerçekleştirilen reform çalışmalarıyla, belirli suçlar için öngörülen hapis cezalarının süreleri uzatılmış, mahkumların hapisanelerdeki iyi halleri gibi nedenlerle şartlı tahliyesi ve yargıçların takdir yetkisi kaldırılmış, bazı suç türleri için ise zorunlu asgari hapis cezaları getirilmiştir.

Ceza sürelerinin uzatılması sonucu, hapisanelerdeki mahpus nüfusu artmasının, reformun stratejik amaçlarından biri olduğu ifade edilmektedir. Reform ilkelerini uygulayan eyaletlere yeni hapisaneler kurmaları ve mevcut hapisaneleri genişletmeleri için teşvik verilmektedir. Reformdan sonra daha çok mahkumun, daha uzun sürelerle hapiste kaldığı, mahkum nüfusunun her yıl ortalama % 7 oranında arttığı belirtilmektedir.

Hapisanelerin özelleşmesine paralel olarak, ABD'nin bazı eyaletlerinde, mahkumların mahkemelerce verilen cezaların daha da fazlasını çekmelerine yol açacak düzenlemeler kabul edilmiştir. Bu bağlamda ikinci kez suç işleyenlerin cezasını katlayan ve üçüncü kez suça ise 25 yıl ila müebbet arası ceza öngören düzenlemeler yapılmıştır. Bir eyalette, çalışma ve eğitim programlarına katılmayan mahkumların ceza sürelerini ek bir ceza ile uzatmayı amaçlayan 1.000'den fazla yeni yasa çıkarıldığı, bu yasalar sonucunda artan mahkum sayısının sadece Kaliforniya’da 17 yeni hapisanenin inşa edilmesini gerektirecek düzeye ulaştığı veriler arasındadır. 1999-2003 yılları arasında hapisane nüfusunun artış oranı, Hollanda’da % 34.2, Finlandiya’da % 31, İsveç’te % 22.1, İzlanda’da % 14.8, İtalya’da % 13.9, Norveç’te % 9.4’tür.

Emek Sömürüsünün Yeni Boyutu, Mahpushane A.Ş.

Bugün ABD ve onu izleyen birçok Avrupa devleti, Rusya, Almanya, Kamerun, Burma, Pakistan, Çin, Japonya ve eski sosyalist ülkeler mahkumların çalışma zorunluluğunu tanıyan devletler arasındadır. ABD’de özel şirketlere mahpus emeğini pazarlayan model diğer devletlerde de “mahkumlara meslek öğretip iş ve gelir sağlamak, atıl kapasiteyi çalıştırmak” gibi retoriklerle meşrulaştırılmaktadır (Özdek, 2005). Dışarıda sosyal devlet yok edilip yoksul insanların yaşamını idame hakkı bile ellerinden alınırken, dışarıdaki işsizlikle ilgili politika geliştirilmek yerine, içeridekilere gösterilen bu özel ilginin tabii ki çok özel nedenleri vardır.

Yasalar genellikle mahpusun çalıştırılması karşılığında asgari ücret ödenmesini öngörürken uygulamadaki rakamların bunun üçte birine tekabül ettiği belirtilmektedir. Örneğin, İngiltere’de mahpuslara günde 1 pounddan az ödenmekte, Yeni Zelanda’da mahpuslara ödenmesi gereken ücretin yarısı masraflar için hapisane yönetimine aktarılmakta, geriye kalan yarısı ise serbest kaldığında mahpusa verilmek üzere bankada biriktirilmektedir. Türkiye dahil birçok başka ülkede de benzer uygulamalar rapor edilmektedir (Özdek, 2005).

Yarı Açık Cezaevi Olma Yolunda Kararlı Adımlarla İlerleyen Türkiye

Türkiye’de de cezaevlerinin özelleştirilmesi ve mahkumların özel sektöre kiralanması konusunda çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Yüksek güvenlikli cezaevlerinin finanse edilmesi, F Tipi cezaevlerinin kuruluşu, mahkum emeğinin kullanılmasının yeniden düzenlenmesi gibi hususları kapsayan cezaevi reformu 1997’de çıkarılmıştır. Bu yasa ile daha önce sadece açık cezaevlerinde mahkum çalıştırılırken, kapalı cezaevleri, çocuk ıslahevleri ve tutukevleri de bu kapsama alınmıştır. Yasanın yürürlüğe girdiği Ağustos 1997’den itibaren çalıştırılan hükümlü ve tutuklu oranı istikrarlı bir şekilde artış göstererek 2002 yılı itibariyle % 41.8’e ulaşmıştır. 68 tür işkoluyla fabrikalar mahpushane içine taşınmış, ayrıca hapisane dışında da mahpus çalıştırılması hakkında protokol imzalanmıştır. Mahkumlara ödenen ücretler ise bugünkü asgari ücretin çeyreğine bile erişmemektedir. Mahkum emeğinin sömürülmesi, sorunun yalnızca bir boyutudur. Daha vahimi ise çalışmayı kabul etmeyen mahkumların, insani birtakım ihtiyaçlardan yoksun bırakılmaları ve çeşitli disiplin cezalarına tabi tutulmalarının yanı sıra 1 yıldan 3 yıla kadar çeşitli cezalara çarptırılmalarının ceza yasasında yer almasıdır (Özdek, 2005).

Bundan bir sonraki aşamayı meşrulaştırmak üzere bu süreçte basında (Bıçak, 2007) ve akademik dergilerde bazı araştırma ve raporların yayınlandığı

görülmektedir (Şahin ve Görkem, 2007). Görüldüğü gibi, hapisanelerin GATTS kapsamına alınmasıyla başlayan süreç tıkr tıkr işlemektedir.

Aşırı Cezalandırmadan Kâr Elde Etme

Hürriyet gazetesinin internet sitesinde, dünyada suç işleyen insanların sayısı arttıkça, ABD’de borsaya da kote olan bazı özel hapisanelerin piyasa değerlerinin milyar doları aştığı belirtiliyor. Gazete devamla, özel hapisane sektörünün ünlü firmalarının yatak kapasitelerini ve artan mahkum oranlarını son derece doğal bir ekonomi haberi gibi vermesiyle dikkatleri çekiyor (<http://www.hurriyetim.com.tr>).

İstatistikler, Türkiye’de de adalet sisteminin ceza tehdidine çok sık başvurduğunu göstermektedir. 1995 yılı itibarıyla, bir yılda hakkında ceza yargılaması yapılan kişi sayısı, 2.500.785’ tir. Bunlardan 1.490.408 kişi o yıl içinde açılan davaların sanıklarıdır. Suç işleme kabiliyeti olmayan çocuklar dahil, nüfusu yetmiş milyon olan ülkemizde, ortalama yaşam süresinin altmış yıl olduğu varsayılırsa, bu durum, toplumu oluşturan her bir bireyin hayatı boyunca sanık olma riskinin birden fazla olduğunu göstermektedir (Bıçak, 2003).

Rıza Türmen’in belirttiğine göre (2011), “Yargıtay 9. Dairesi, 31 Aralık’ta yürürlüğe giren CMK’nın (Ceza Muhakemesi Kanunu) 102. maddesindeki tutukluluk süresini, ağır cezalı suçlarda en fazla 5 yıl, özel yetkili mahkemelerin görev alanına giren örgütlü suçlarda en fazla 10 yıl olarak yorumlamıştır.”. Ülkemizde yargılama sürecinin uzunluğu da buna eklendiğinde bu sürelerin azamisinin uygulanacağı aşıkardır. Mevcut uygulamada, tutuklama süreleri 10 yılı aşan tutukluların yeni salıverildiğini göz önüne alırsak fiili uygulamanın en uzun sürelerle karşılık geldiği görülmektedir. 2009 yılı verileriyle Türkiye’de tutukluların hükümlülere oranının %59 olduğu belirtilmektedir (Fendoğlu, ---)

Gerek Türkiye’de, gerekse ABD de suç işledikleri gerekçesiyle cezalandırılanların büyük bir bölümünü ekonomik ve sosyal açıdan dezavantajlı konumda olanların oluşturduğu ifade edilmektedir. Tüm Dünyada 1980’li yıllardan itibaren hapsedilen kişi sayısında büyük artış yaşanması ve en büyük artışın (ceza reformunun başlatıcısı) ABD’de olması düşündürücüdür. Azınlık gruplarına mensup kişilerin hapsedilmeleri, daha da bir orantısız şekilde gerçekleşmektedir (Bıçak, 2009).

Kapitalizmin yeni sömürü alanı artık hapisanelerdir. Ne kadar çok mahkum, o kadar ucuz işgücü demektir. Üstelik her türlü vergi, pirim ve yönetim masraflarından arınmış temiz para olarak.

Ankara Açık Cezaevi Müdürü Mahir Özdağ'ın Tercüman Gazetesine (2004) verdiği röportajdan Açık cezaevi iş yurtlarının net yıllık gelirinin 12 trilyon (yeni parayla milyon) TL civarında olduğunu öğreniyoruz. Akşam Gazetesinin (2010, 2 Ağustos) bir haberinden ise 2009 yılında mahkumlara ödenen yevmiyenin yaklaşık 5 TL olduğunu öğreniyoruz, yani aylık 150 TL civarında.

Toplumları sosyal güvencelerden mahrum bırakarak ve istihdam yaratmayarak yoksullaştırıp suça itmek, insanları önce suça itip sonra içeri tıkmak, önce tutuklayıp sonra suç isnat etmeye çalışmak, tutukluluk sürelerinin insan ömrünün altında birini kapsamaması, fikir suçlarının terör kapsamına alınıp gözaltı sürelerinin uzatılması ve cezalarının ağırlaştırılması, yazan-çizen insanların yazma ihtimali olduğu kitaplardan dolayı potansiyel suçlu olarak içeri alınması gibi mevcut uygulamalara baktığımızda, ceza politikalarında yaşanan dönüşümlerin ısrarla “reform” olarak adlandırılması ironidir. Reform adı altında cezalandırma iktidarının sınırlarının genişletildiği, suçun önlenmesi yerine klasik çağdaki ibret politikalarına benzer yöntemlerle insanların sindirilmesinin amaçlandığı görülmektedir.

İnsanların adalet duygusunu derinden yaralayan yeni ceza reformunun daha insani bir düzene hizmet etmeyeceği açıktır.

Kaynaklar

- Akşam Gazetesi (2010) “Cezaevi fabrika gibi oldu”, 2 Ağustos 2010
- Bıçak, V., (2003) “CMUK Tasarısı, Türkiye'nin değişim ihtiyacı”, **Zaman Gazetesi**, 23. Haziran 2003
- Bıçak, V., (2009) “Aşırı Cezalandırma Eğilimi”, **Gazete Habertürk**, 19 Ekim 2009
- Bıçak, V., (2007), “Cezaevlerinin Özelleştirilmesi Nihayet Gündemde”, s.11.Radikal, 15 Aralık 2007
- Fendoğlu, H. T. (2010) “Türkiye'de Cezaevleri ve Ceza Politikası” 30 Ekim 2010, <http://www.sde.org.tr/tr/kose-yazilari/638/turkiyede-cezaevleri-ve-ceza-politikasi.aspx?fendoglu@sde.org.tr>
- Foucault M., (1992). **Hapishanenin Doğuşu** (çev.M.Ali Kılıçbay). Ankara: İmge Yayınları
- Hürriyet (2004)“Suç katlanıyor hissedarlar para basıyor” 24.4.2004, <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~4@nvid~402721,00.asp>
- Özdek, Y., (2005) “Ceza Reformunun Görünmeyen Yüzü: Hapishanelerde Zorla Çalıştırma”, http://www.sendika.org/yazi.php?yazi_no=2015, (14 Mart)
- Özdek, Y., (2005), “Küreselleşme Sürecinde Ceza Politikalarındaki Dönüşümler” 8-9 Aralık 2000 tarihli “Mahpus Hakları ve Cezalandırma Sistemleri” Sempozyumu, İstanbul Barosu, İstanbul

- Şahin, M, ve Görkem, H., (2007) "Kamusal Hizmet Olarak Cezaevi Hizmetlerinin Özelleştirilmesi, ve Türkiye'de Özel Sektör Cezaevinin Uygulanabilirliği" **Yönetim ve Ekonomi** 14(2), 20-28
- Tercüman (2004), "Mapushane A.Ş. Para Kırıyor", 18.2.2004
- Türmen, R. (2011), "Tutukluluk süresi", **Milliyet**, 05 Ocak 2011

SBF Dergisi 66(2) sayısında yayınlanan bu kronik'in birinci bölümünün kaynakçası

MAHPUS TOPLUM
(Panoptikon'dan Biyolojik Gözetime)

Kaynaklar

- Aktüel Dergisi (1997) 20 Şubat 1997.
- Bell, D. (2001), "İletişim Teknolojisi". **Sosyo-Ekonomik Perspektif** içinde (ed. Uğur Dolgun). Bursa:Asa.
- Dolgun, U. (2005), **Enformasyon Toplumundan Gözetim Toplumuna**. Bursa: Ekin.
- Foucault M., (1992), **Hapishane'nin Doğuşu**. (çev.M.Ali Kılıçbay). Ankara: İmge Yayınları.
- Foucault, M., (2003), **İktidarın Gözü**: Seçme yazılar 4, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M., (2005), **Özne ve İktidar** (çev.İşık Ergüden, Osman Akınhay) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M., (1993), **Cinselliğin Tarihi** (çev.Hülya Tufan), İstanbul: Afa Yayınları.
- Hürriyet, (2004) "Microsoft, insan vücudunu 'bilgisayar ağı' yapacak" 4 Temmuz 2004.
- Lang, S.B., (2004), "The Impact of Video Systems on Architecture", Diss. No:15739 **Swiss Federal Institute of Technology**.
- Merquior, J.G., (1986) **Foucault**. 1.Basım. (çev.Nurettin Elhüseyni) İstanbul: Afa Yayınları.
- Orwell, G. (1984), **Bin Dokuz Yüz Seksen Dört**. (Çev.Nuran Akgören). İstanbul: Can Yayınları.
- Orwell, G. (2010), **Hayvan Çiftliği**. (Çev.Celal Üster) İstanbul: Can Yayınları.
- Penguen (2008) 30 Ekim, Sayı 319.
- Strati, A., (2000) **Theory and Method in Organization Studies**. London:Sage.
- <http://www.maxicep.com/network-internet-ve-guvenlik/turkiyede-kac-tane-yasakli-site-var-298074.html> (5.3.2011)
- <http://ekonomi.haberturk.com/teknoloji/haber/627476-ne-ararsan-yasak> (13.4.2011)
- <http://www.atauniv.com/forum/showthread.php?t=17069&page=1>(5.5.2011)
- <http://www.yenimediyaduzeni.com/web-adreslerinde-sok-edici-sansur-listesi/> (6.5.2011)